

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΔΟΜΗ ΕΣΠΑ

Τμήμα Β: Μελέτη με θέμα: «Η ελληνίδα αγρότισσα: αποτύπωση της συμμετοχής, προβλήματα, προκλήσεις και προτάσεις πολιτικής για την ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στον αγροτικό τομέα και την ελληνική ύπαιθρο»

Σύμβαση της 22/6/2017

Παραδοτέο Π.2 : «Αποτελέσματα της Έρευνας – Σύνοψη πορισμάτων – Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής»

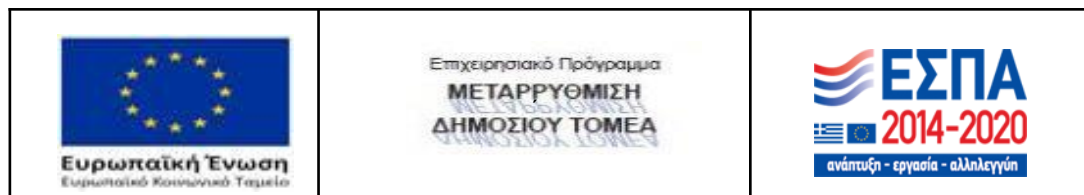
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ /
Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ Υπουργείου Εσωτερικών

Επιστημονικά Υπεύθυνη, Σχεδιασμός, Υλοποίηση Έρευνας, Συγγραφή Μελέτης:

Μαρία Γκασούκα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου

Με τη συμβολή της **Ξανθίππης Φουλίδη**, Μεταδιδακτορικής Ερευνήτριας Πανεπιστημίου Αιγαίου

Ερευνητική Ομάδα: *Ευαγγελία Ράπτου, Ειρήνη Αθανασάκη, Κατερίνα Λασιθιωτάκη, Γιάννης Κοτοβός, Μαρία Κουφιώτη, Αριστοτέλης Κρίτας, Άννα Φουλίδη, Αντώνης Πολίτης, Μαρία Μπαρμπάκη, Λίζα Σπύρου, Γεώργιος Βλαχοτάσιος, Ακριβή Λαζαρίνη.*

‘Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης’

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ι. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρούσα έρευνα στηρίζονται στο φάσμα εκείνων των δεδομένων που προήλθαν από το Ερωτηματολόγιο και την Ημιδομημένη Συνέντευξη, που βασίστηκαν στην οπτική του φύλου και στις αρχές της φεμινιστικής έρευνας.

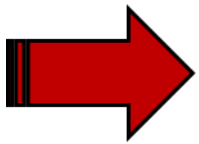
II. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

- Το δείγμα του πρώτου εργαλείου αποτέλεσαν αγρότισσες από τις προαναφερόμενες περιοχές
- οι περισσότερες από τις μισές (56%) ήταν μεταξύ 41 και 60 ετών.
- το 7% του δείγματος αφορούσε σε νεαρότερες ηλικίες, κάτω των 30 ετών,
- σε μεγάλο ποσοστό (68,8%) παντρεμένες με 2 παιδιά (50,64%)
- είχαν ικανοποιητικό μορφωτικό επίπεδο σε σχέση με το παρελθόν, καθώς το 35,53% είναι απόφοιτες Λυκείου (έναντι του 26% που είναι απόφοιτες Δημοτικού και 7,61% απόφοιτες ΤΕΙ-ΑΕΙ).
- Το 79% του δείγματος ασχολείται με την παραγωγή γεωργικών προϊόντων.
- Το 20% ασχολείται με τη φροντίδα των ζώων .

- το 71,7% του δείγματος δήλωσε ότι διαθέτει προσωπική αγροτική ιδιοκτησία.
- Από τις αγρότισσες που δήλωσαν ότι διαθέτουν προσωπική αγροτική ιδιοκτησία το 62,5% τη διαχειρίζονται οι ίδιες.
- Οι υπόλοιπες δήλωσαν κατά 60% πως παραχώρησαν τη διαχείριση της περιουσίας τους στον άνδρα τους ήδη από την έναρξη του γάμου τους.

Από τα συγκεκριμένα στοιχεία προκύπτει πως έχουμε υπέρβαση της μακραίωνης πατριαρχικής πρακτικής πως κατά κανόνα οι άνδρες διαχειρίζονται τη θηλυκή περιουσία ερήμην των ιδιοκτητριών της, όπως επίσης αποδυνάμωση του εύρους της αντίληψης περί γενικευμένης τοποθέτησης των αγροτισσών στο ρόλο των «συμβοηθούτων μελών» της αγροτικής εκμετάλλευσης

- Το 61,03% δηλώνει πως εργάζεται στην αγροτική εκμετάλλευση σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης
- το 32,31% δηλώνει πως εργάζεται στην αγροτική εκμετάλλευση συνθήκες μερικής απασχόλησης).

- Η συντριπτική πλειονότητα του δείγματος διαθέτει μηνιαίο εισόδημα κάτω των 1000€.
- το 14% ξεπερνά τα 1000 ευρώ μηνιαίως,
- το 46,91 % δεν ξεπερνά τα 500 ευρώ μηνιαίως.

- Το 71,7% του δείγματος δήλωσε ότι διαθέτει προσωπική αγροτική ιδιοκτησία.
- Από τις αγρότισσες που δήλωσαν ότι διαθέτουν προσωπική αγροτική ιδιοκτησία το 62,5% την διαχειρίζεται η ίδια.
- Στην περίπτωση παραχώρησης της προσωπικής ιδιοκτησίας η παραχώρηση έγινε από την αρχή της συμβίωσης σε ποσοστό 60%.

Τα **σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ελληνίδες αγρότισσες**, είναι :

- η καθημερινή κοπιώδης και απαιτητική χειρονακτική εργασία (ΜΟ 9,93%).
- η υψηλή φορολογία που απομειώνει περαιτέρω το ήδη χαμηλό εισόδημα,
- η πολύωρη απασχόληση (ΜΟ 9,29).
- η έλλειψη υποστηρικτικών δομών για την οικογένεια (ΜΟ 8,21)
- το έλλειμμα συμμετοχής του συζύγου στις ενδοοικογενειακές υποχρεώσεις (ΜΟ 7,96),
- η αδυναμία συμφιλίωσης οικογενειακής-επαγγελματικής ζωή βρίσκεται ακόμα πιο κάτω στον πίνακα ιεράρχησης (ΜΟ 7,61),
- το κατώτερο εισόδημα σε σχέση με αυτό των ανδρών της οικογένειας (ΜΟ 7,56),
- και το έλλειμμα της οικονομικής τους ανεξαρτησίας (ΜΟ 7,38),
- το έλλειμμα ενθάρρυνσης του οικογενειακού περιβάλλοντος (ΜΟ 6,84).

 Επιβεβαιώνεται ο πατριαρχικός τρόπος κοινωνικοποίησής των γυναικών και η αποδοχή της αντίληψης πως είναι κατά κάποιον τρόπο «φυσιολογικό» το γεγονός, αλλά και την υποχώρηση των δικών τους θηλυκών αναγκών μπροστά στις ανάγκες των άλλων μελών της οικογένειας κι ιδιαίτερα των παιδιών

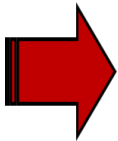

- Ενδιαφέρουσες, έμφυλες κοινωνικές, αλλά και διαπροσωπικές σχέσεις προκύπτουν, όπως και κάποιες φορές αντιφατικές τοποθετήσεις.
- στο ερώτημα κατά πόσον οι άνδρες αγρότες είναι αυτοί που τελικά συμμετέχουν κατά πλειοψηφία στην τοπική πολιτική ζωή, την τοπική αυτοδιοίκηση, στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, σε τοπικούς συλλόγους οποιουδήποτε είδους κλπ. και εξ αιτίας της περιορισμένης συμμετοχής τους στα καθήκοντα του νοικοκυριού, η πλειοψηφία του δείγματος συμφωνεί σε ποσοστό 80% περίπου.
- με το ίδιο ποσοστό συμφωνούν πως οι αγρότες είναι αυτοί που τελικά συμμετέχουν κατά πλειοψηφία στην τοπική πολιτική ζωή και την τοπική αυτοδιοίκηση, στους αγροτικούς συνεταιρισμούς, σε τοπικούς συλλόγους οποιουδήποτε είδους κλπ. και εξ αιτίας της περιορισμένης συμμετοχής τους στα καθήκοντα του νοικοκυριού.

- Αντίστοιχα είναι τα αποτελέσματα σχετικά με την άποψη των αγροτισσών για το μεγαλύτερο όφελος που λαμβάνουν οι άνδρες αγρότες από τα προγράμματα γεωργικής εκπαίδευσης (72%).
- Την ανδρική υπεροχή στη λήψη των αποφάσεων όσον αφορά την οικογενειακή γεωργική εκμετάλλευση και ιδιαίτερα τη διάθεση και την τιμή των προϊόντων που παράγονται στο πλαίσιο της, επεσήμαναν οι ερωτώμενες αγρότισσες σε ποσοστό 78,97% του δείγματος.

- Σε πλήρη ταύτιση με τα προηγούμενα ερωτήματα οι αγρότισσες θεωρούν ότι έχουν δευτερεύοντα λόγο στην οικογενειακή εκμετάλλευση, ακόμη και αν χαρακτηρίζονται ως αρχηγοί για φορολογικούς, ασφαλιστικούς και άλλους λόγους (66,15%).
- Κι εδώ επισημαίνεται ένα οξύμωρο και αντιφατικό γεγονός, καθώς σημαντικός αριθμός αυτών των γυναικών είναι κάτοχοι ιδιοκτησίας, την οποία, όπως δήλωσαν παραπάνω, εκμεταλλεύονται οι ίδιες.

Διαπιστώνεται

- ✓ υπάρχει απουσία των γυναικών από τα όργανα των αγροτικών συλλογικών οργανώσεων (ΜΟ 8,19),
- ✓ διατηρούνται ακόμα στην κοινότητα παραδοσιακές αντιλήψεις για τους ρόλους των ανδρών και γυναικών στην οικογένεια και την κοινωνία (ΜΟ 7,61)
- ✓ υπάρχουν γυναικείες και ανδρικές εργασίες στο πλαίσιο της αγροτικής εκμετάλλευσης (ΜΟ 7,43).

- ✓ πιστεύουν πως οι γυναίκες που ασχολούνται στον αγροτικό τομέα παραγωγής θεωρούνται περισσότερο σαν συμβοηθούντα μέλη της οικογενειακής εκμετάλλευσης και λιγότερο ως επαγγελματίες αγρότισσες, παρά το προαναφερόμενο ιδιοκτησιακό καθεστώς (ΜΟ 7,25) .
- ✓ φαίνονται διστακτικές στο να δεχθούν την άποψη σύμφωνα με την οποία υπάρχει ισχυρή παρουσία των γυναικών στην τοπική κοινωνική ζωή, παρά τις προκαταλήψεις και τις αναχρονιστικές αντιλήψεις που εξακολουθούν σε ένα βαθμό να ισχύουν στις αγροτικές κοινωνίες (ΜΟ 6,59%).

Νέες μορφές γεωργικής παραγωγής

Οι ερωτώμενες συμφωνούν ότι

- διαμορφώνονται σήμερα σημαντικότερες προοπτικές στο επάγγελμα των αγροτισσών, το οποίο μπορεί να δώσει λύση στο πρόβλημα της ανεργίας των γυναικών, ιδιαίτερα δε των νέων γυναικών,
- επιβεβαιώνουν την προσδοκία πως είναι δυνατή η προσέλκυση νέων γυναικών και ανέργων στην ύπαιθρο, που δημιουργούν κυρίως οι νέες μορφές γεωργικής παραγωγής (βιολογικά προϊόντα, καλλιέργειες φιλικές προς το περιβάλλον, δυναμικές καλλιέργειες, εναλλακτικές μορφές τουρισμού κ.α.), αλλά και η κοινωνική οικονομία ευρύτερα.

Οι λίγες συνεταιρισμένες σε γυναικίους αγροτουριστικούς συνεταιρισμούς υποστηρίζουν ότι **πρωταρχικό παράγοντα συμμετοχής τους σ' αυτούς αποτελεί**

- ✓ η πεποίθηση ότι οι γυναίκες έχουν τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις με τους άνδρες στο συνεταιριζέσθαι (ΜΟ 2,58).
- ✓ η αντιμετώπιση της ανεργίας (ΜΟ 2,57)
- ✓ η εμπιστοσύνη στη συλλογική δραστηριότητα και συνεργασία (ΜΟ 2,51).
- ✓ η αποφυγή της αποκλειστικής ενασχόλησής με τις οικιακές εργασίες και την ανατροφή των παιδιών έλαβε την τελευταία θέση της κατάταξης (ΜΟ 2,08).

III. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

- Η υλοποίηση των 91 Ημιδομημένων Συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε στο διάστημα Οκτωβρίου και Νοεμβρίου 2017
- Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν αγρότισσες των ίδιων με το Ερωτηματολόγιο περιοχών και διαθέτουν παρόμοιο προφίλ.
- Οι περισσότερες από τις μισές (65%) ήταν ηλικίας μεταξύ 41 και 60 ετών και μόλις το 6% του δείγματος αφορούσε σε νεαρότερες ηλικίες, κάτω των 30 ετών.
- Σε ιδιαίτερα αυξημένο ποσοστό (76%) ήταν παντρεμένες.
- Το 37,48% είχε δύο παιδιά.
- Το μορφωτικό επίπεδό τους κρίνεται ικανοποιητικό σε σχέση με το παρελθόν, καθώς το 31% είναι απόφοιτες Λυκείου και το 17% απόφοιτες Μεταλυκιακής εκπαίδευσης (έναντι του 30% που είναι απόφοιτες Δημοτικού και 10% απόφοιτες ΤΕΙ-ΑΕΙ).

- Οι αγρότισσες γνωρίζουν τις νέες τεχνολογίες. Η πλειονότητα του δείγματος σε ποσοστό 68% διαθέτει γνώσεις υπολογιστή και εξ' αυτών το 89% έχει πρόσβαση σε υπολογιστή.
- Από εκείνες που έχουν γνώση υπολογιστή το 75% των γνωρίζει word και excel σε βασικό επίπεδο και το 87% γνωρίζει power point επίσης σε βασικό επίπεδο, ενώ το 69% γνωρίζει και χρησιμοποιεί πολύ συχνά το διαδίκτυο.
- Σχετικά με την επιμόρφωση καταγράφεται ότι ένα σημαντικό ποσοστό (43%) των ερωτώμενων έχει επιμορφωθεί σε αγροτικά και συνεταιριστικά θέματα, μάλιστα δε από αυτές το 47% περισσότερες από δύο φορές.
- Δεν ισχύει το ίδιο για την επιμόρφωση που σχετίζεται με θέματα της ισότητας των φύλων, αφού μόνο δείγματος το 25% δείγματος απάντησε ότι έχει συμμετάσχει και από αυτό το 61% μόνο μια φορά.

Ηλικία έναρξης ενασχόλησης με τη γεωργική δραστηριότητα

- σε ποσοστό 43% η έναρξη της ενασχόλησης με τη γεωργική δραστηριότητα έγινε σε ηλικία 15-20 ετών.
- το 39% των γυναικών άρχισαν την ενασχόληση με τη γεωργική δραστηριότητα
- σε ηλικία 20-30, το 18% των γυναικών έκαναν αυτό σε ηλικία άνω των 30.

Κατηγορίες γεωργικής δραστηριότητας

- η πλειονότητα του δείγματος σε ποσοστό 76% ασχολείται με την παραγωγή γεωργικών καλλιεργειών.
- το 11% των αγροτισσών που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι ασχολούνταν με τη φροντίδα των ζώων
- το 7% με την καλλιέργεια των βιολογικών προϊόντων.
- το 4% απάντησε ότι ασχολούνταν με τη μεταποίηση των τροφίμων
- το 2% απάντησε ότι ασχολούνταν με το εμπόριο.

Σταθερή ή μερική εργασία;

- σε ποσοστό 53% χαρακτήρισαν την αγροτική ενασχόλησή τους ως σταθερή και πλήρη εργασία,
- ενώ σε ποσοστό 47% τη χαρακτήρισαν ως μερική.
- Καμία γυναίκα δεν την παρουσίασε ως ευκαιριακή.

Μέγεθος αγροτικής ιδιοκτησίας- περιουσίας γυναικών

Το 80% των ερωτώμενων αγροτισσών δήλωσε ότι διαθέτει προσωπική αγροτική ιδιοκτησία, ανατρέποντας έτσι το έμφυλο στερεότυπο ότι η πρόσβαση στη γη αποτελεί κατεξοχήν ανδρικό προνόμιο.

Η διαχείρισή της 1/2

• Από τις αγρότισσες που δήλωσαν ότι διαθέτουν προσωπική αγροτική ιδιοκτησία οι μισές (50%) απάντησαν πως τη διαχειρίζονται οι ίδιες, επιβεβαιώνοντας και τα ερευνητικά δεδομένα της πρώτης ενότητας (ερωτηματολόγιο), αλλά και την υπονόμηση της άποψης περί διευρυμένης κατάστασης των αγροτισσών ως «συμβοηθούτων μελών» των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων.

Η διαχείρισή της 2/2

- Οι υπόλοιπες δήλωσαν κατά 40% πως παραχώρησαν τη διαχείριση της περιουσίας τους στον σύζυγό τους και μόνο ένα μικρό ποσοστό (10%) πως τη διαχειρίζεται από κοινού με το σύζυγο/σύντροφο.
- Από τα στοιχεία επιβεβαιώνεται επίσης η προαναφερόμενη εκτίμηση της υποχώρησης της πρακτικής της διαχείρισης της ιδιοκτησίας των γυναικών από τους άνδρες ερήμην τους, όπως άλλωστε και της πεποίθησης πως οι άνδρες κατά κανόνα αποφασίζουν για τη διάθεση και την τιμή των προϊόντων, αφού οι συγκεκριμένες αγρότισσες σε ποσοστό 56% δηλώνουν ότι η τελική απόφαση για τη διάθεση του/της αγροτικού/ής προϊόντος/υπηρεσίας στην οικογένεια είναι και των δύο συντρόφων.

Εισόδημα γυναικών

Καταγράφεται το περιορισμένο εισόδημα των αγροτισσών

- το 58% δήλωσε μηνιαίο καθαρό εισόδημα 1 € - 500 €
- το 24% δήλωσε 501 € - 1000 €,
- το 12% 1001 € - 2000 €
- το 6% 2001 € και άνω

Ο χρόνος ενασχόλησής με την οικογενειακή εκμετάλλευση σε σχέση με αυτόν του συζύγου/συντρόφου ή άλλων αρσενικών μελών της οικογένειας

- οι αγρότισσες σε ποσοστό 43% απάντησαν ότι είναι μικρότερος,
- σε ποσοστό 30% μεγαλύτερος
- σε 27% ίδιος

Ο χρόνος ενασχόλησης των γυναικών με τις ενδοοικογενειακές υποχρεώσεις σε σχέση με την αγροτική δραστηριότητα τους

- το 59% αγροτισσών που συμμετείχε στην έρευνα απάντησε ότι ο χρόνος ενασχόλησής τους με τις ενδοοικογενειακές υποχρεώσεις σε σχέση με την αγροτική δραστηριότητα τους είναι μεγαλύτερος του χρόνου των ανδρών
- το 44% των ερωτώμενων αγροτισσών δήλωσε πως ο σύζυγός/σύντροφός αναλαμβάνει μερικά από τα καθήκοντα που του αναλογούν στο εσωτερικό της οικογένειας (νοικοκυριό, ανατροφή παιδιών κ.λπ.)
- το 14% ότι ο σύζυγός /σύντροφός τους τα αναλαμβάνει πλήρως, έναντι του 42% που απάντησε ότι ο σύζυγός /σύντροφός τους απέχει εντελώς από τα καθήκοντα που του αναλογούν.
- Τα δύο πρώτα ποσοστά μαζί (58%) δημιουργούν πραγματική ανατροπή στην έως τώρα εικόνα μας σχετικά και χρήζουν άμεσα παραπέρα και σε βάθος διερεύνηση.

Ταύτιση αγροτικών στόχων των γυναικών με τους στόχους του συζύγου/συντρόφου σας ή των άλλων αρσενικών μελών της οικογένειας

- η πλειονότητα του δείγματος σε ποσοστό 78% έκρινε ότι οι στόχοι ταυτίζονται
- οι αγρότισσες δηλώνουν σε ποσοστό 22% ότι δεν έχουν ίδιους στόχους με τα άλλα μέλη της οικογένειας

Νέες μορφές γεωργικής παραγωγής (βιολογικές καλλιέργειες, καλλιέργειες φιλικές προς το περιβάλλον κλπ.)

- ένα πολύ σημαντικό ποσοστό (71 %) δήλωσε ενημερωμένο για τις δυνατότητες που προσφέρουν, αν και δεν ασχολείται με αυτές τις μορφές καλλιέργειας.
- Ωστόσο, το 45% των αγροτισσών εκφράζει ενδιαφέρον σχετικής ενασχόλησης και το 54% επιβεβαιώνει την προσδοκία πως αυτού του είδους η γεωργική δραστηριοποίηση μπορεί να προσελκύσει νέες ιδιαίτερα γυναίκες, δίνοντας λύση στο πρόβλημα της ανεργίας τους.
- Το ενδιαφέρον είναι πως οι ερωτώμενες σε ποσοστό 68% ήταν βέβαιες πως αν αποφάσιζαν να ασχοληθούν με τις νέες μορφές γεωργικής παραγωγής θα είχαν την υποστήριξη του συζύγου/συντρόφου τους.

Η συνεταιριστική πρακτική

- δεν έλκει ιδιαίτερα τις γυναίκες,
- το 46% των υποκειμένων της έρευνας δήλωσε ότι είναι εγγεγραμμένο σε αγροτική, συνεταιριστική δομή της περιοχής του.
- από αυτές το 74% συμμετέχει σε μεικτό ως προς το φύλο συνεταιρισμό και δραστηριοποιείται στο πλαίσió του.

Κίνητρα συμμετοχής σε συνεταιρισμό

- προτάσσουν την πίστη στη συλλογική δραστηριότητα, στη συνεργασία και στα ίσα δικαιώματα μεταξύ ανδρών και γυναικών στο συνεταιρίζεσθαι (ΜΟ 1,81).
- η προσδοκία απόκτησης εισοδήματος ή βελτίωσης του υπάρχοντος (ΜΟ 1,75)
- η αντιμετώπιση της ανεργία τους (ΜΟ 1,72).
- κάλυψη περισσότερο ανάγκης για επαγγελματική απασχόληση και προσωπική δημιουργία (ΜΟ 0,82)
- συμπλήρωση εισοδήματος (ΜΟ 0,65).
- εκείνο που ξενίζει, όμως, είναι το γεγονός πως δεν αξιολογείται ως σημαντικό κίνητρο από τις περισσότερες το να ξεφύγουν από την αποκλειστική ενασχόλησή τους με τις οικιακές εργασίες και την ανατροφή των παιδιών, δείγμα κατά την άποψή μας της εσωτερίκευσης των κυρίαρχων έμφυλων αντιλήψεων από τις συγκεκριμένες γυναίκες.

Δραστηριότητες γυναικείων συνεταιρισμών

- Το 23% των υποκειμένων της έρευνας που δραστηριοποιούνται σε γυναικείους συνεταιρισμούς ασχολούνται
 - σε ποσοστό 77% με τρόφιμα, ποτά και χειροτεχνήματα,
 - σε ποσοστό 20% με υπηρεσίες εστίασης
 - σε ποσοστό 3% με υπηρεσίες φιλοξενίας.

Η ενασχόληση των γυναικών με την αγροτική εκμετάλλευση υπήρξε η αρχική επαγγελματική επιθυμία τους ή προέκυψε από την παραίτηση του οικογενειακού και συζυγικού περιβάλλοντός τους;

- οι αγρότισσες επιβεβαίωσαν τη γνωστή παράδοση των ελληνικών και όχι μόνον οικογενειών πως τα εργατικά χέρια «δεν περισσεύουν» και φαίνεται ότι στις περισσότερες φορές υπήρξε παραίτηση του οικογενειακού και συζυγικού περιβάλλοντος, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που υπήρχε ιδιοκτησία γης και κοπαδιών, σε αρμονία βεβαίως και με την αντίληψη πως τα κορίτσια δεν χρειάζονται τα γράμματα, αντίληψη που επιβεβαιώθηκε και στην περίπτωση της αγρότισσας που αν και ήταν «σπουδαγμένη», μετά τον γάμο της υποχρεώθηκε να ασχοληθεί με την αγροτική εκμετάλλευση.
- Για να είμαστε όμως δίκαιες, καταγράφηκαν και άλλοι παράγοντες αντικειμενικοί, όπως πχ. ο απομακρυσμένος χώρος κατοικίας της οικογένειας προέλευσης ορισμένων εκ των ερωτώμενων και προφανώς η έλλειψη δομών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην περιοχή, σε συνδυασμό ίσως και με την οικονομική ανέχεια και το φόβο για την τύχη ενός μικρού κοριτσιού στην πόλη, αλλά και αστάθμητοι, όπως λχ. ο θάνατος του αρχηγού της εκμετάλλευσης, που αναγκαστικά μετατόπισε τις ευθύνες της στη σύζυγο ή την κόρη του.

Είχε προηγηθεί άλλη επαγγελματική δραστηριότητα πριν από την ενασχόληση των γυναικών με την γεωργία;

- καταγράφηκε ενδιαφέρουσα εργασιακή εμπειρία εκτός αγροτικής οικονομίας, κατά κανόνα σε επαγγέλματα «γυναικοκρατούμενα».
- επισημάνεται η αλλαγή του εργασιακού χώρου, το πέρασμα από την αγορά εργασίας στην αγροτική οικονομία είχε σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στην προσωπική οικονομική τους κατάσταση, καθώς συνοδεύτηκε από μείωση του εισοδήματός τους. από την άλλη, οι περισσότερες από τις αγρότισσες που συμμετείχαν στην έρευνα δεν είχαν άλλου είδους παράλληλη απασχόληση και, όπως δήλωσαν, η αγροτική τους ενασχόληση-σε συνδυασμό, θα προσθέταμε, με τις αυξημένες ενδοοικογενειακές υποχρεώσεις τους-δεν τους επιτρέπει και άλλη επαγγελματική δραστηριότητα.
- φυσικά αρκετές προσεγγίζουν την απασχόλησή τους στην αγροτική εκμετάλλευση ως μερική, λόγω της ανάπτυξης εκ μέρους τους και άλλων επαγγελματικών δραστηριοτήτων, προκειμένου να ενισχύσουν το οικογενειακό εισόδημα

Ποιά είναι τα σπουδαιότερα προβλήματα των αγροτισσών στους συνεταιρισμούς και οι λύσεις για την αντιμετώπισή τους

- Θεωρούν σημαντικά τα δεδομένα που προέκυψαν όσον αφορά τη στάση των υποκειμένων της έρευνας απέναντι στο συνεταιρίζεσθαι, αφού διέπονται από αντιφατικότητα,
- ένα καθόλου αμελητέο ποσοστό, όπως προαναφέρθηκε, συμμετέχει σε μεικτούς κυρίως αγροτικούς συνεταιρισμούς, ταυτόχρονα όμως καθίσταται προφανές από τις απαντήσεις τους πως δεν έλκονται ιδιαίτερα από αυτού του είδους τις οργανώσεις και λόγω έλλειψης χρόνου και δυνατότητα συμφιλίωσης οικογενειακής- επαγγελματικής ζωής (και βέβαια και λόγω αναχρονιστικών αντιλήψεων περί «ανδρικής υπόθεσης», που εξακολουθούν να βρίσκονται σε κυκλοφορία), αλλά και διαφωνίας ως προς τον τρόπο λειτουργίας τους και συχνά επιφύλαξης για την ίδια την αποτελεσματικότητά τους.
- Εκείνο πάντως που τις βρίσκει όλες σύμφωνες είναι ο ανδροκεντρικός χαρακτήρας των οργανώσεων.
- Εντούτοις, οι αγρότισσες εμφανίστηκαν σε σημαντικό βαθμό ενημερωμένες τόσο για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι συνεταιρισμοί όσο και για τα αιτήματά τους, ενώ στέκονται ιδιαίτερα επικριτικά απέναντι στην Πολιτεία, για έλλειψη ενδιαφέροντος προς τον συνεταιριστικό θεσμό και ανεπάρκεια.
- Διατυπώνουν την απαίτηση για στήριξη και προτείνουν σειρά μέτρων για τη βελτίωση της κατάστασης

Πως κρίνετε το ασφαλιστικό σας καθεστώς και ποιες είναι οι προτάσεις σας για τη βελτίωσή του;

- Ιδιαίτερα, παράλληλα, αρνητική είναι η στάση των περισσότερων απέναντι στο ασφαλιστικό σύστημα, το οποίο, όπως αναφέραμε ήδη, χαρακτηρίζουν ως δυσβάστακτο, μαύρο, άδικο, υπερβολικό, ανασφαλές και εξοντωτικό σε όλους τους τομείς και προτείνουν σειρά ευνοϊκών αλλαγών του και πριν από όλα την αύξηση των συντάξεων.
- Πάντως ένα μειοψηφικό, αλλά υπολογίσιμο τμήμα τους υποστηρίζει πως το ασφαλιστικό σύστημα σήμερα είναι δικαιότερο, καθώς είναι σύμφωνο με το εισόδημα, χωρίς φυσικά να ισχυρίζεται πως δεν επιβάλλονται βελτιώσεις.

Πως συνδυάζετε(ατε) τις οικογενειακές και τις αγροτικές σας δραστηριότητες και υποχρεώσεις; Έχετε (είχατε) βοήθεια/υποστήριξη από το οικογενειακό σας περιβάλλον; Αντιμετωπίσατε το δίλλημα εργασία ή οικογένεια;

- τα στερεότυπα προκάλεσαν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των υποκειμένων της έρευνας και πρόσφεραν την ευκαιρία εκτενούς συζήτησης με την ουσιαστική εμπλοκή των ερευνητριών και των ερευνητών.
- Όπως δήλωσαν οι τελευταίες/οι, κατά τη διάρκεια της συζήτησης είχαν συχνά την εντύπωση ότι ουσιαστικά δεν είχε απασχολήσει τις περισσότερες ως τότε το ζήτημα της Συμφιλίωσης και πως αγνοούσαν τις θετικές επιπτώσεις της στις ζωές και στην καθημερινότητά τους.
- η πλειοψηφία τους προτάσσει ως σπουδαιότερη την εργασία στην οικογένεια από την αγροτική εργασία, ενώ αναγνωρίζουν τη σημαντική συμβολή των ηλικιωμένων μελών της οικογένειας στην ανατροφή των παιδιών,
- επισημαίνουν τη σε σημαντικό βαθμό την απουσία του συζύγου και των λοιπών ανδρών από τα ενδοοικογενειακά καθήκοντα και την ανατροφή των παιδιών, αντιφάσκοντας με προηγούμενη εκτίμησή τους που ήδη αναφέραμε, γεγονός ωστόσο που δεν οδήγησε κατά κανόνα στη διάρρηξη των ενδοοικογενειακών σχέσεων και σε πιθανό διαζύγιο,
- δείγμα κατά τη γνώμη μας της εσωτερίκευσης εκ μέρους τους της κυρίαρχης έμφυλης ιδεολογίας και του τρόπου κοινωνικοποίησής τους, ενώ δεν τέθηκε το ζήτημα της απουσίας υποστηρικτικών δομών σε τοπικό επίπεδο (παιδικοί σταθμοί, δομές ηλικιωμένων κ.λπ.), που θα διευκόλυναν την εξισορρόπηση της οικογενειακής και της επαγγελματικής τους ζωής.
- Η συγκεκριμένη στάση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς επαναφέρει ουσιαστικά τη γνωστή θεωρητική διχογνωμία, σύμφωνα με την οποία υποστηρίζεται η άποψη ότι η πρόσβαση σε υπηρεσίες δωρεάν παιδικής μέριμνας κ.λπ. επιτρέπει στις γυναίκες να ενταχθούν πλήρως στο αγροτικό εργατικό δυναμικό, αντίθετα με την άποψη η οποία ισχυρίζεται ότι η γεωργική εργασία ήταν πάντα διαχωρισμένη με βάση το φύλο και ότι οι γυναίκες εντασσόμενες σε αυτήν επιφορτίστηκαν με περισσότερους ρόλους και καθήκοντα χωρίς ουσιαστικό όφελος

Πως η ελληνική κοινωνία, ιδιαίτερα στις μικρές αγροτικές κοινότητες, αντιμετωπίζει σήμερα μια γυναίκα που ασκεί ατομικά αγροτικό επάγγελμα ή ασκεί επιχειρηματική δραστηριότητα στο πλαίσιο μιας συνεταιριστικής οργάνωσης;

Υπάρχουν κατά τη γνώμη και την εμπειρία σας προκαταλήψεις ή στερεότυπα που συνδέονται με το φύλο;

- Τα υποκείμενά της σε όλες τις περιοχές και στη μεγάλη πλειοψηφία τους θεωρούν πως στον έναν στον άλλο βαθμό τα έμφυλα στερεότυπα εξακολουθούν να υπάρχουν, αν και εκφράστηκε και εντελώς αντίθετη άποψη.
- αναγνωρίζουν σαφή κατά φύλα διαίρεση των οικογενειακών υποχρεώσεων και διαφορετική κατά φύλα δυνατότητα κίνησης και δραστηριοποίησης.
- αποδέχονται ως πραγματικότητα τον διαρκή τους έλεγχο από την κοινότητα, ενώ τις εξοργίζει η αμφισβήτηση των φυσικών τους δυνάμεων και των ευρύτερων δεξιοτήτων τους και η σύγκριση της αποτελεσματικότητάς τους με αλλοδαπούς εργάτες γης, καθώς τραυματίζει την αυτοεικόνα τους και την υψηλή όπως διαπιστώσαμε αυτοεκτίμησή τους.
- καταλήγουν, ωστόσο, πως σε πείσμα των ανωτέρω η κατάσταση με τον καιρό βελτιώνεται, και η σημερινή κοινωνική θέση των γυναικών της υπαίθρου έχει εξελιχθεί θετικά σε σχέση με αυτή του παρελθόντος.

Συμπεράσματα

- Η παρούσα έρευνα, η πρώτη όπως υποστηρίζουμε έρευνα που προσεγγίζει τις αγρότισσες με αναλυτική κατηγορία το Φύλο και εστίαση στους δικούς τους κόσμους, με μέλημα να ακουστούν επιτέλους οι δικές τους φωνές πέτυχε τη υλοποίηση των στόχων της ΓΓΙ για:
 - α. την καταγραφή της εκτίμησης των αγροτισσών και μάλιστα των νέων πως οι γεωργικές δραστηριότητες ευρύτερα και οι νέου τύπου ανάλογες καλλιέργειες (βιολογικές κλπ.) είναι δυνατό να προσελκύσουν νέες γυναίκες και να αποτελέσουν διέξοδο στο πρόβλημα της ανεργίας τους *«δεδομένης της υψηλής ανεργίας και υποαπασχόλησης που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης»*.
 - β. Τον εντοπισμό των κυρίαρχων έμφυλων αντιλήψεων και της συλλογικής κοινωνικής συνείδησης που συνδέεται με το φύλο και αφορούν στις γεωργούς και κατέγραψε τα εμπόδια και τις δυσχέρειες, που αντιμετωπίζουν όχι μόνον εξαιτίας της δύσκολης οικονομικής συγκυρίας, αλλά και λόγω του φύλου τους, προκειμένου με βάση τα τελευταία να συγκροτηθεί ένα πλέγμα προτάσεων μέτρων και πολιτικών που θα δημιουργήσουν προϋποθέσεις και ευκαιρίες για την αύξηση της συμμετοχής, ιδιαίτερα των νεότερων γυναικών, στην αγροτική οικονομία, όπως και για την αναγνώρισή τους ως αυτόνομων οικονομικών οντοτήτων στο πεδίο της αγροτικής οικονομίας και η υπέρβαση της αναχρονιστικής αντίληψης περί «συμβοηθούντων μελών».

Η οικονομική ανάπτυξη του αγροτικού τομέα και στην Ελλάδα αποτελεί αναγκαιότητα, η οποία πηγάζει από την επίτευξη του στόχου που είναι η διατήρηση του αγροτικού πληθυσμού στην ύπαιθρο, με την δημιουργία θέσεων εργασίας και ενός ευρέως φάσματος οικονομικών δραστηριοτήτων ειδικότερα σε αγροτικές μειονεκτικές, ορεινές και νησιωτικές περιοχές, όπως ήδη αναφέρθηκε.

Το συγκεκριμένο εγχείρημα έχει έντονη έμφυλη διάσταση, η υποτίμηση της οποίας ή η παραγνώρισή της θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στην επιτυχία του, προϋπόθεση της οποίας μεταξύ των άλλων είναι η εξασφάλιση της ισότητας των ευκαιριών μεταξύ των φύλων και η παρακολούθηση των επιπτώσεων των σχεδιαζόμενων μέτρων και πολιτικών σε κάθε φύλο.

IV. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

1. Διεξαγωγή από τη ΓΓΙΦ σε συνεργασία με φορείς όπως το ΕΚΚΕ, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο κ.ά. συγκριτικής έρευνας που θα αφορά την παρουσία των αγροτισσών και τις εσωτερικές τους διαφοροποιήσεις σε διαφορετικούς τύπους και διαφορετικά μεγέθη αγροτικών εκμεταλλεύσεων, τη χρήση του χρόνου εκ μέρους τους (διερεύνηση του χρόνου που αφιερώνουν οι άνδρες και οι γυναίκες σε διάφορες γεωργικές δραστηριότητες), ανάλογα με την καλλιέργεια και τη φάση του κύκλου παραγωγής, την ηλικία, τον τύπο της δραστηριότητας και άλλους παράγοντες.

2. Υλοποίηση ποσοτικής έρευνας σχετικής με το μερίδιο των γυναικών στον οικονομικά ενεργό γεωργικό πληθυσμό, για την απόκτηση των τόσο απαραίτητων στατιστικών σχετικών δεδομένων.

IV. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ 2/8

3. Διεξαγωγή στατιστικών μελετών με στόχο την εξασφάλιση σαφούς επισκόπησης της κατάστασης και των συνθηκών διαβίωσης των γυναικών στις αγροτικές περιοχές, προκειμένου να αναπτυχθούν επικεντρωμένες πολιτικές

4. Διεξαγωγή στατιστικών μελετών για τη διερεύνηση των λόγων για τους οποίους αρκετές ακόμα γυναίκες εγκαταλείπουν την ύπαιθρο, με σκοπό την εφαρμογή των αναγκαίων μέτρων για την καταπολέμηση της εξόδου.

IV.ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ 3/8

5.Συνεχής και επαναλαμβανόμενη σε τακτά χρονικά διαστήματα διερεύνηση των διαφορετικών επιπτώσεων ανά φύλο των μέτρων και πολιτικών που αφορούν στις οικογενειακές εκμεταλλεύσεις ειδικότερα και την αγροτική ανάπτυξη ευρύτερα. Διαμόρφωση σχετικών δεικτών.

6.Εκπόνηση έρευνας σχετικής με τον αντίκτυπο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στις αγροτικές περιοχές, συμπεριλαμβανομένης της εκτίμησης του αντικτύπου του φύλου, προκειμένου να διαμορφωθούν πολιτικές που θα συμβάλουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος με ισχυρή έμφυλη διάσταση.

7.Εκπόνηση έρευνας σχετικής με την παρουσία μεταναστριών στην ελληνική αγροτική οικονομία, το ρόλο τους στην αγροτική παραγωγή, την αγροτική τους ευρύτερα ιδιότητα, τα εμπόδια και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν κατά την εργασιακή τους απασχόληση

IV.ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ 4/8

8. Σταθερή και συνεχής συνεργασία των συναρμόδιων φορέων με το Παρατηρητήριο της ΓΓΙΦ για τη συλλογή και ανταλλαγή δεδομένων, πληροφοριών και την παρακολούθηση της εξέλιξης της κατάστασης.

9. Συνεχής μέριμνα και έλεγχος (προ και μετά αξιολόγηση) για τη συμπερίληψη της διάστασης του φύλου και της ισότητας των ευκαιριών σε όλους τους σχεδιασμούς, τα προγράμματα και τις δράσεις που θα αφορούν τον αγροτικό τομέα, σε συνδυασμό με την κατά φύλο κατανομή των απαραίτητων δεικτών και συγκρότηση των διαφόρων επιτροπών και λοιπών οργάνων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο στη βάση της ισόρροπης συμμετοχής των φύλων.

10. Ολοκληρωμένη πανελλαδική έρευνα/μελέτη της ΓΓΙΦ, σε συνεργασία με φορείς όπως το ΕΚΚΕ, το Γεωπονικό Πανεπιστήμιο κ.ά. για τη σύνδεση βιολογικής γεωργίας και φύλου, στο πλαίσιο της οποίας επιβάλλεται να καθοριστούν και να αναδειχθούν εκείνα τα κίνητρα που θα μπορέσει να αξιοποιήσει η πολιτεία προκειμένου να προσελκύσει αγρότισσες στο συγκεκριμένο πεδίο της αγροτικής οικονομίας.

IV. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ 5/8

11. Κατάρτιση από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης με τη συμβολή της ΓΓΙΦ «Σχεδίου Ενθάρρυνσης» της συμμετοχής των γυναικών στις νέου τύπου καλλιέργειες, μέσω χρηματοδοτήσεων που ενισχύουν την πρόσβασή τους στη γη, αλλά και προγραμμάτων κατάρτισης που ενισχύουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες εκείνων που ενδιαφέρονται για αυτό το είδος αγροτικής ενασχόλησης

12. Διαμόρφωση Σχεδίου Δράσης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης, σε συνεργασία με τη ΓΓΙΦ, για την εξασφάλιση της ισότητας ευκαιριών στην πρόσβαση των γυναικών στις αγορές βιολογικών προϊόντων, καθώς και την εξασφάλιση ισότιμων όρων ανταγωνισμού μεταξύ των φύλων στη σχετική αγορά.

13. Παροχή κινήτρων ενίσχυσης της γυναικείας επιχειρηματικότητας στον αγροτικό τομέα για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας (τα οποία θα μπορούσαν να προσελκύσουν και μορφωμένες γυναίκες να ασχοληθούν με το αγροτουρισμό και τα αγροτικά προϊόντα). Λήψη μέτρων που αφορούν στην ενημέρωση, ιδιαίτερα στην επιμόρφωση/κατάρτιση των μελών για όλα τα βήματα της απαιτούμενης διαδικασίας, από την παραγωγή και την τυποποίηση μέχρι τη διάθεση του προϊόντος, προσαρμοζόμενη στις εκάστοτε τοπικές συνθήκες και τις ανάλογες ανάγκες.

IV. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ 6/8

14. Εξέταση από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς του συνόλου των αιτημάτων των αγροτισσών όσον αφορά το φορολογικό, ασφαλιστικό και συνταξιοδοτικό καθεστώς τους (λ.χ. μείωση ασφαλιστικών εισφορών, διευκολύνσεις στον τρόπο καταβολής τους, αυξήσεις συντάξεων κλπ.), λαμβανομένων υπόψη των πολλαπλών τους ρόλων, των εξοντωτικών συχνά συνθηκών εργασίας τους και του ισχνού τους εισοδήματος. Προτείνεται η υιοθέτηση του αιτήματος των συνεταιρισμένων αγροτισσών για αναγνώριση του εισοδήματός τους που προέρχεται από τον συνεταιρισμό ως αγροτικού.

15. Λήψη μέτρων για τη συμμετοχή των αγροτισσών στην εκπόνηση και υλοποίηση πολιτικών και αποφάσεων που τις αφορούν και για την ενθάρρυνση της παρουσίας τους στην τοπική πολιτική ζωή, στα διοικητικά όργανα των επιχειρήσεων, των συνεταιρισμών, και των γεωργικών ενώσεων.

IV. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ 7/8

16. Σχεδιασμός και η υλοποίηση επιμορφωτικών σεμιναρίων για γυναίκες και άνδρες αστυνομικούς και δικαστές αγροτικών περιοχών, σχετικά με την ισότητα των φύλων και την ενδοοικογενειακή και όχι μόνο βία.
17. Ανάπτυξη από τη ΓΓΙΦ δράσεων προβολής και ευαισθητοποίησης του κόσμου της ελληνικής υπαίθρου σε θέματα φύλου και ιδιαίτερα στο ζήτημα της έμφυλης βίας, και η σύσταση δομών πληροφόρησης των αγροτισσών όχι μόνο γύρω από την αγροτική τους ιδιότητα, αλλά και γύρω από τα δικαιώματά τους.
18. Προώθηση με πρωτοβουλία της ΓΓΙΦ και του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης της σύστασης διαρκούς πανελλαδικού φόρουμ ανταλλαγής γνώσεων, βέλτιστων πρακτικών και εμπειριών, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, που αφορούν τις αγρότισσες.

IV.ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ 8/8

19.Λήψη μέτρων για την αξιολόγηση και την πρόληψη των κινδύνων, όσον αφορά τις γυναίκες και άνδρες εργαζόμενες/ους στη γεωργία, με εστίαση στις έγκυες και τις μητέρες που θηλάζουν.

20.Ενίσχυση της διαθεσιμότητας βασικών υπηρεσιών, όπως οι βρεφονηπιακοί σταθμοί, τα υποχρεωτικά σχολεία, οι υπηρεσίες για τις/τους ηλικιωμένες/ους και τα άτομα με αναπηρίες, υπηρεσίες υγείας και μάλιστα αυτές που σχετίζονται με τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία- και οι οποίες απουσιάζουν- και τον οικογενειακό προγραμματισμό, δημιουργώντας, εφόσον χρειάζεται, κινητές μονάδες, αλλά και οι κοινωνικές υπηρεσίες, προκειμένου να διευκολυνθούν οι γυναίκες της υπαίθρου να συνδυάσουν την επαγγελματική με την οικογενειακή ζωή.

21.Προώθηση της αγροτικής εκπαίδευσης, της εκπαίδευσης ενηλίκων και της παροχής επαγγελματικής κατάρτισης στις γυναίκες και τα κορίτσια των αγροτικών περιοχών.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας